

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Πτυχιακή εργασία

**Μετάφραση από γαλλικά προς ελληνικά αποσπάσματος του άρθρου με τίτλο
«L'embryon en droit français : titulaire d'un statut juridique ?» της Marie-
Claude Gaudreault και μεταφραστικά σχόλια**

Φοιτήτρια: Ρήγα Μαρία

Αρ. Μητρώου: Ξ2020035

Επιβλέποντες Καθηγητές: Βυζάς Θεόδωρος

Αλεξάκη Σωτηρία-Λητώ

Χανιά, Σεπτέμβριος 2024

Μετάφραση από γαλλικά προς ελληνικά αποσπάσματος του άρθρου με τίτλο
«L'embryon en droit français : titulaire d'un statut juridique ?» της Marie-
Claude Gaudreault και μεταφραστικά σχόλια

Πίνακας περιεχομένων

Πρόλογος.....	5
Μετάφρασμα	6
Παράθεση πρωτότυπου κειμένου	14
1.Εισαγωγή Σχολιασμού.....	22
2.Μεθοδολογία και ορολογική απόδοση.....	22
3.Μεταφραστικά προβλήματα και ιδιαιτερότητες.....	24
3.1.Στοιχεία λατινικής γλώσσας και καθαρεύουσας	26
4.Αξιολόγηση του μεταφράσματος	27
Επίλογος	28
Γλωσσάρια.....	29
Βιβλιογραφικές αναφορές	32

Πρόλογος

Η παρούσα πτυχιακή εργασία εκπονήθηκε το ακαδημαϊκό έτος 2023-2024 στο πλαίσιο του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών του Τμήματος Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Η εκπόνηση έγινε υπό την επίβλεψη του κ. Θεόδωρου Βυζά, επίκουρου καθηγητή στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο, με συνεξετάστρια την κ. Σωτηρία-Λητώ Αλεξάκη, επίκουρη καθηγήτρια στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

Αντικείμενο της εργασίας είναι η μετάφραση από γαλλικά προς ελληνικά αποσπάσματος του άρθρου με τίτλο «L'embryon en droit français : titulaire d'un statut juridique ?» της Marie-Claude Gaudreault και προστίθενται τα μεταφραστικά σχόλια.

Στο σημείο αυτό, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσοι συνέβαλαν στην εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας. Οφείλω να εκφράσω θερμές ευχαριστίες στον επιβλέποντα, Θεόδωρο Βυζά, για την πολύτιμη καθοδήγησή του και την άψογη συνεργασία μας, καθώς χωρίς αυτά δεν θα είχα φτάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα.

Επίσης, να ευχαριστήσω θερμά την οικογένεια μου για την συμπαράσταση και την κατανόηση που έδειξαν καθόλη τη διάρκεια της εκπόνησης, αλλά και της φοίτησης μου στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Και τέλος, να ευχαριστήσω την κόρη μου, διότι χάρις εκείνη ευαισθητοποιήθηκα στα θέματα βιοηθικής.

Μετάφρασμα

Ι. Η ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΜΒΡΥΟΥ ΣΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ ΒΙΟΗΘΙΚΗΣ ΤΟΥ 1994

Ας υπενθυμίσουμε ότι εφόσον πρόκειται αποκλειστικά για ένα θέμα βιολογίας, η εμβρυϊκή φάση είναι το ένα από τα τρία αναγνωρισμένα στάδια κατά την ανάπτυξη ενός αγέννητου τέκνου. Σύμφωνα με την Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή Βιοηθικής της Γαλλίας, η εμβρυϊκή φάση αποτελεί:

«το στάδιο ανάπτυξης που σηματοδοτεί το πέρασμα από ένα μοναδικό κύτταρο, το ωάριο, σε ένα σύνθετο σύνολο κυττάρων, το όψιμο έμβρυο. Κατ' αυτό το διάστημα το ωάριο αρχίζει να διαιρείται, έπειτα τα κύτταρα που προκύπτουν διαφοροποιούνται το ένα από το άλλο και οργανώνονται για να διαμορφώσουν σταδιακά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του όψιμου εμβρύου».

Επομένως, όταν γίνεται λόγος για το έμβρυο, στην πραγματικότητα μιλάμε για το προϊόν της σύλληψης κατά το δεύτερο στάδιο της ανάπτυξής του, δηλαδή από τη δεύτερη εβδομάδα, τη στιγμή της εμφύτευσης στην κοιλότητα της μήτρας, έως την έκτη ή όγδοη εβδομάδα μετά τη γονιμοποίηση.

Α. ΔΙΕΡΩΤΗΣΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΘΕΣΗ ΤΟΥ ΕΜΒΡΥΟΥ ΣΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

1. Αρχές του δικαίου προ του Αστικού Κώδικα

Στο βαθμό που τέθηκε αυτό το ζήτημα από το ρωμαϊκό δίκαιο, το ερώτημα που συνοδεύει τη νομική υπόσταση του εμβρύου προφανώς δεν είχε τίποτα επιπρόσθετο, πέρα από το πλαίσιο στο οποίο τίθεται γενικά, δηλαδή στο πλαίσιο της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Ιστορικά, είναι σαφές ότι από τις αρχές της αμφισβήτησης της υπόστασής του, το έμβρυο δεν αποτελεί ξεχωριστή νομική προσωπικότητα από τη μητέρα του, καθώς σύμφωνα με τις αντιλήψεις περί βιολογίας της εποχής θεωρείται *pars viscerum matris* (μέρος του σώματος της μητέρας).

α) Ο ρωμαϊκός κανόνας «*infans conceptus*»¹

Ωστόσο, υπάρχει ένα άλλο ρωμαϊκό απόφθεγμα σύμφωνα με τον Πανδέκτη: *infans conceptus pro nato habetur quoties de commodis ejus agitur*, το οποίο μας διδάσκει περαιτέρω για την έννομη κατάσταση του εμβρύου. Σύμφωνα με τον κανόνα αυτό, το έμβρυο εκλαμβάνεται ως γεννημένο κάθε φορά που διακυβεύονται τα πρωταρχικά του συμφέροντα. Στην εποχή του ρωμαϊκού δικαίου χρησιμοποιούσαν αυτό το απόφθεγμα για να αιτιολογήσουν σαφείς και συγκεκριμένες αποφάσεις, είτε σε περίπτωση αξιώσεων κληρονομικής διαδοχής από ένα τέκνο που γεννήθηκε μετά τον θάνατο (*post mortem*) του δικαιοπαρόχου (*de cujus*) είτε για να του αποδοθεί η κατάσταση ελευθερίας (*status libertatis*). Αυτή η θεωρία η οποία εκλήφθηκε ως γενική αρχή του δικαίου θεωρήθηκε επί μακρόν επαρκής, καθώς υπακούει στον ορθό λόγο και την κοινή λογική.

¹ μτφρ: κυοφορούμενο τέκνο

Προκειμένου να αξιολογηθεί ενδελεχώς το απόφθεγμα αυτό, πρέπει επίσης να εξεταστεί στο πλαίσιο του θετικού γαλλικού δικαίου. Όπως θα δούμε, πολλές νομοθετικές και νομολογιακές ρυθμίσεις βασίζονται πρώτα στον κανόνα *infans conceptus*. Συνεπώς, αυτή η ιδιότητα του κυοφορούμενου τέκνου να είναι κάτοχος δικαιωμάτων επιβεβαιώνεται σε πολλά άρθρα του γαλλικού Αστικού Κώδικα, τα οποία εμπνεύστηκαν από αυτό το ρωμαϊκό απόφθεγμα και των οποίων τη βαρύτητα θα δούμε παρακάτω.

β) Ο κανόνας της εμφύχωσης

Μία άλλη περίοδος που πρέπει να επισημανθεί κατά την ανάπτυξη θεωριών για τα δικαιώματα του κυοφορούμενου τέκνου είναι αυτή στην οποία γεννήθηκε η έννοια της εμφύχωσης, γνωστή επίσης και ως «ετεροχρονισμένος εξανθρωπισμός». Πρόκειται για μια έννοια που έχει τις ρίζες της στη φιλοσοφία. Ο Αριστοτέλης εξάλλου ανέπτυξε ορισμένες διακρίσεις σε αυτό το θέμα, τις οποίες υιοθέτησε και ο Άγιος Θωμάς ο Ακινάτης. Ωστόσο, ο Ιουστινιανός πήρε την πρωτοβουλία να ορίσει ως έναρξη της εμφύχωσης του κυοφορούμενου τέκνου, την τεσσαρακοστή ημέρα της εγκυμοσύνης. Κατά τον Μεσαίωνα εμφανίστηκαν διαφορετικά κατώφλια εμφύχωσης ανάλογα με το φύλο του τέκνου.

Ήδη σε διαφορετικές χρονικές περιόδους και παρά τις περιορισμένες γνώσεις στον τομέα των βιολογικών επιστημών, ο κανόνας της εμφύχωσης συνίσταται στη σταδιακή αναγνώριση της υπόστασης του εμβρύου στις φάσεις ανάμεσα στη σύλληψη και τη γέννηση, υπό την προϋπόθεση ότι θα γεννηθεί ζωντανό και βιώσιμο. Επομένως, θεωρείται κυρίως ότι το έμβρυο θα αναγνωριστεί ως άτομο μόνο μέσω της σταδιακής ανάπτυξης των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του ανθρώπου.

Με βάση τη θεωρία που αναπτύσσεται τότε, το ερώτημα που μας ενδιαφέρει είναι αν το έμβρυο διαθέτει προσωπικότητα. Αυτή η θεωρία καταδικάστηκε τον 17ο αιώνα, μόνο και μόνο για να επανεμφανιστεί στη σύγχρονη φιλοσοφία υπό το πρόσχημα της δυνητικής προσωπικότητας ή του ετεροχρονισμένου εξανθρωπισμού, μια έννοια που εξακολουθεί να συζητείται στον νομικό κόσμο.

2. Τα δικαιώματα του εμβρύου στον γαλλικό Αστικό Κώδικα

Τα γεγονότα παρέμειναν ως είχαν για το κυοφορούμενο τέκνο έως το 1804, όποτε και θεσπίστηκε ο γαλλικός Αστικός Κώδικας. Κατά συνέπεια, το θετικό γαλλικό δίκαιο πολλαπλασίασε τις χρήσεις του κανόνα *infans conceptus*. Συνεπώς, αρκετές διατάξεις του κώδικα έδωσαν στο έμβρυο μια ορισμένη υπόσταση σε νομικό επίπεδο, σύμφωνα με τις οποίες ένα κυοφορούμενο τέκνο έχει δικαιοδοσία σε ένα κληρονομούμενο περιουσιακό στοιχείο, ακόμη και πριν από τη γέννησή του.

Κατά τις προπαρασκευαστικές διαδικασίες για την σύνταξη του Αστικού Κώδικα, αναφέρθηκε επιπλέον ότι «αρκεί η σύλληψη του τέκνου για να έχει δικαίωμα στην κληρονομική διαδοχή “διότι το τέκνο υπάρχει από τη στιγμή της σύλληψης και θεωρείται γεννημένο όταν διακυβεύονται τα συμφέροντά του”». Αυτή η αντίληψη για το κυοφορούμενο τέκνο συναντάται κάποιες φορές στον γαλλικό Αστικό Κώδικα.

Ωστόσο, εκτός από την υπόρρητη οικειοποίηση του ρωμαϊκού κανόνα *infans conceptus* και το τεκμήριο για τη διάρκεια της εγκυμοσύνης που προβλέπεται στο άρθρο 312 του Αστικού Κώδικα της εποχής, τα ερωτήματα σχετικά με την πραγματική νομική υπόσταση του εμβρύου και κατά πόσον μπορεί να είναι κάτοχος δικαιωμάτων παρέμειναν αναπάντητα.

α) Το πεδίο της κληρονομικής διαδοχής

Ένα πρώτο παράδειγμα των δικαιωμάτων που χορηγούνται στο κυοφορούμενο τέκνο ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του κανόνα αυτού στο θετικό δίκαιο εντοπίζονται στο κεφάλαιο 2, Τίτλος 1, «Κληρονομική Διαδοχή», ως εξής:

Αρ. 725. Για την κληρονομική διαδοχή είναι απαραίτητη η ύπαρξη του φυσικού προσώπου κατά την έναρξη της κληρονομικής διαδοχής. Συνεπώς, δεν υφίσταται κληρονομική διαδοχή προς:

1° Το μη συλληφθέν πρόσωπο

2° Το τέκνο που δεν γεννήθηκε βιώσιμο

Επισημαίνεται ότι το άρθρο 725 του γαλλικού Αστικού Κώδικα πρέπει να ερμηνεύεται αντιστρόφως. Επομένως, είναι εύκολο να συναχθεί ότι το κυοφορούμενο τέκνο που γεννήθηκε βιώσιμο έχει δικαίωμα να κληρονομήσει ένα μέρος της εξ αδιαθέτου διαδοχής του θανόντος, ακόμη και αν η γέννηση του συνέβη μετά τον θάνατό του. Άρα ορισμένα δικαιώματα πράγματι χορηγούνται στο αγέννητο τέκνο, υπό την προϋπόθεση ότι γεννήθηκε βιώσιμο.

Η ερμηνεία αυτή υποστηρίζεται επίσης από την γαλλική νομολογία η οποία, μέσω του Αρείου Πάγου, έχει αποφανθεί ότι το άρθρο 725 του Αστικού Κώδικα παρέχει σε ένα κυοφορούμενο τέκνο όλα τα δικαιώματα που θα απολάμβανε αν είχε ήδη γεννηθεί. Άρα με την εφαρμογή του παρόντος άρθρου, το έμβρυο είναι κάτοχος δικαιωμάτων και, εκ των πραγμάτων, μιας υπό όρους νομικής προσωπικότητας υπό την προϋπόθεση ότι γεννήθηκε ζωντανό και βιώσιμο.

β) Το πεδίο των δωρεών

Επίσης, στο έμβρυο αναγνωρίζονται ορισμένα δικαιώματα σχετικά με τις δωρεές και τη διαδοχή εκ διαθήκης. Επομένως, ο Αστικός Κώδικας προβλέπει:

Αρ. 906. Προκειμένου να έχει δικαίωμα στη δωρεά μεταξύ ζώντων, πρέπει να έχει ήδη συλληφθεί κατά τον χρόνο της δωρεάς. Προκειμένου να διαδεχθεί μέσω διαθήκης, πρέπει να έχει συλληφθεί την χρονική περίοδο του θανάτου του διαθέτη. Ωστόσο, η δωρεά ή η διαθήκη έχουν ισχύ μόνο υπό την προϋπόθεση ότι το τέκνο θα γεννηθεί βιώσιμο.

Να σημειωθεί ότι το άρθρο 906 του γαλλικού Αστικού Κώδικα πρέπει να αναλύεται παράλληλα με την προβλεπόμενη διάταξη του άρθρου 902 του ίδιου Κώδικα. Το εν λόγω άρθρο ορίζει την αρχή της γενικής εφαρμογής όσον αφορά τη δυνατότητα να διαδεχθεί εκ δωρεάς μεταξύ ζώντων ή εκ διαθήκης. Όπως προκύπτει από τις δύο αυτές διατάξεις, συμπεραίνεται ότι το κυοφορούμενο τέκνο, άρα το έμβρυο, αποτελεί ενδεχόμενο πρόσωπο στη διαδοχή μεταξύ ζώντων.

Επίσης, είναι πιθανό να συναχθεί από ορισμένες άλλες διατάξεις του γαλλικού Αστικού Κώδικα ότι αποδίδεται συγκεκριμένη υπόσταση στο κυοφορούμενο τέκνο. Αυτό συμβαίνει στις διατάξεις που προβλέπονται στα άρθρα 1048, 1049 και 1082 αντίστοιχα. Κοινό χαρακτηριστικό αυτών των διατάξεων, εκτός από το γεγονός ότι όλες αφορούν δωρεές μεταξύ ζώντων ή εκ διαθήκης, είναι ασφαλώς πιθανή η συμπερίληψη των αγέννητων τέκνων ως δωρεοδόχων ή δικαιούχων.

Ωστόσο, πρέπει να τονιστεί ότι αυτές οι διατάξεις συντάχθηκαν σε μια εποχή όπου δεν υπήρχε η ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή και η δημιουργία εμβρύων σε συνθήκες εργαστηρίου ήταν αδιανόητη. Το γεγονός αυτό έχει ουσιώδη σημασία για την κατανόηση των κειμένων, αλλά και των ορίων τους. Διαφαίνεται ότι ο γαλλικός

Αστικός Κώδικας ενδιαφερόταν για το τέκνο που επρόκειτο να γεννηθεί μόνο από την πλευρά των περιουσιακών του συνεπειών. Ως εκ τούτου, ο νομοθέτης εστίασε στην πρόβλεψη του ενδεχομένου ένα κυοφορούμενο τέκνο να έχει δικαιώματα πριν από τη γέννηση του όντας ζωντανό και βιώσιμο.

Συνεπώς, ο γαλλικός Αστικός Κώδικας πριν το 1994 προφανώς δεν εξέτασε ποτέ το ζήτημα της νομικής προσωπικότητας του εμβρύου ή του αγέννητου τέκνου. Επομένως, ακόμα κι αν επιβεβαιώνεται ότι το κυοφορούμενο τέκνο είχε δικαιώματα εφόσον γεννιόταν ζωντανό και βιώσιμο, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι ήταν επίσης κάτοχος μιας νομικής υπόστασης, καθώς και των «δικαιωμάτων της προσωπικότητας» όπως θα λέγαμε. Έκτοτε, τα εν λόγω κείμενα προσεγγίζουν μόνο επιφανειακά το ζήτημα του κυοφορούμενου τέκνου. Η κατάσταση οφειλόταν στο γεγονός ότι πράγματι είχε ήδη αποδοθεί στο τέκνο νομική προσωπικότητα ή πιθανότατα στο γεγονός ότι δεν είχε εξεταστεί ποτέ σε βάθος αυτό το ζήτημα; Πάντως, είναι ακριβώς αυτή η έννοια της νομικής προσωπικότητας η οποία βρίσκεται πάντα στο επίκεντρο της σημερινής προβληματικής σχετικά με το κυοφορούμενο τέκνο.

B. Η ENNOMH ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΜΒΡΥΟΥ

1. Οι νομικές συνέπειες των κανόνων του δικαίου οι οποίες εφαρμόζονται στο έμβρυο

Κατά την ανάγνωση των διαφορετικών αυτών διατάξεων, προκύπτει ότι το γαλλικό δίκαιο έχει εφαρμόσει διαφορετικούς μηχανισμούς για να παρέχει στο κυοφορούμενο τέκνο πρόσβαση σε δικαιώματα, τα οποία τυπικά είναι κατοχυρωμένα στον κάτοχο νομικής προσωπικότητας. Επιπλέον, οι περισσότερες διατάξεις σχετίζονται ούτως ή άλλως με την εφαρμογή του κανόνα *infans conceptus*. Όπως ήδη προαναφέραμε, η εφαρμογή αυτού του κανόνα στο γαλλικό θετικό δίκαιο τυπικά κατοχυρώνει την θεμελίωση των κληρονομικών δικαιωμάτων που αφορούν το αγέννητο τέκνο, τα οποία του επιτρέπουν να έχει δικαιώματα στην διαδοχή και να απολαύει των δικαιωμάτων του σαν να είναι ζωντανό και βιώσιμο, ακόμη και πριν από τη γέννησή του. Η συνέχεια που δόθηκε από τη νομική θεωρία επισημαίνει επίσης ότι «σύμφωνα με την παραδοσιακή προσέγγιση, το κυοφορούμενο τέκνο διέπεται από μια ενιαία υπόσταση καθ'όλη τη διάρκεια της εγκυμοσύνης, το οποίο οφείλει στην ιδιότητά του ως υποκείμενο του δικαίου, η οποία προφανώς παραμένει αμετάβλητη.» Παρόλα αυτά, πρέπει να τονιστεί ότι οι προτεινόμενες λύσεις δεν είχαν ως αποτέλεσμα την προσωποποίηση του εμβρύου κατά την προγεννητική περίοδο.

α) Η υπό όρους προσωπικότητα

Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητη η άμβλυνση της αρχής που προτείνει ο κανόνας *infans conceptus*. Ο συγκεκριμένος κανόνας, άλλωστε, χαρακτηρίζεται από κάποια ανακολουθία όσον αφορά το αγέννητο τέκνο, προσδίδοντάς του μια υπόσταση στην οποία από τη μια λαμβάνεται υπόψη το γεγονός ότι δεν είναι ακόμα πρόσωπο υπό τη νομική έννοια του όρου, αλλά από την άλλη ομολογουμένως θα γίνει ένα τέτοιο πρόσωπο, με την επιφύλαξη ενός ατυχήματος κατά την κύηση. Επομένως διευρύνεται ο κανόνας προκειμένου να αποδοθεί μια ξεκάθαρη υπόσταση στην προσωπικότητα του κυοφορούμενου τέκνου.

Κατ'αυτόν τον τρόπο, αυτή η «προφανής λογική» του δικαίου που προκύπτει από την εφαρμογή του *infans conceptus*, ουσιαστικά βασίζεται στη δημιουργία ενός

πλάσματος δικαίου από το οποίο το έμβρυο μπορεί να επωφελείται αυτής της υπό όρους νομικής προσωπικότητας, αν εξυπηρετείται το δικαίωμα διαδοχής. Σχετικά με αυτό το πλάσμα δικαίου πρέπει να διευκρινιστούν δύο πράγματα: πρώτον, τα συμφέροντα του τέκνου περιορίζονται αυστηρά στα περιουσιακά δικαιώματα. Άλλωστε, καμία από τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα δεν αναφέρεται στα προσωπικά συμφέροντα του αγέννητου τέκνου. Έπειτα, πρέπει να τονιστεί η ύπαρξη προϋποθέσεων για την προσωπικότητα, καθώς η απόκτησή της, βάσει του κανόνα *infans conceptus*, στηρίζεται στην πρωταρχική προϋπόθεση ότι το τέκνο γεννήθηκε ζωντανό και βιώσιμο. Το ζήτημα του κυοφορούμενου τέκνου να επωφεληθεί από αυτά τα δικαιώματα υπεισέρχεται ως επικουρική προϋπόθεση στις δυο προηγούμενες, περιορίζοντας έτσι περαιτέρω την εφαρμογή της θεωρίας αυτής.

β) Προσωπικότητα με αναδρομική ισχύ από την κύηση ή αναμονή για αυτή την προσωπικότητα;

Η έννοια της υπό όρους νομικής προσωπικότητας του εμβρύου εγείρει επίσης δύο υποθέσεις ως προς την εφαρμογή της. Πρόκειται πράγματι για μια αναδρομική κατάσταση από τη στιγμή της γέννησης ενός ζωντανού και βιώσιμου εμβρύου ή μάλλον για την αναμονή μιας κατάστασης που απορρέει από την ίδια αυτή γέννηση; Η απάντηση ίσως να βρίσκεται στο ζήτημα της γέννησης του εμβρύου και στην προϋπόθεση ότι γεννιέται ζωντανό και βιώσιμο, η οποία «από τη στιγμή που αποδεχόμαστε την αναμονή για τη νομική προσωπικότητα του εμβρύου, μπορεί να εξεταστεί μόνο ως περίπτωση διαλυτικής αίρεσης».

Έτσι, εάν το έμβρυο δεν γεννηθεί ζωντανό και βιώσιμο, χάνεται αναδρομικά η νομική του προσωπικότητα και από την άποψη του δικαίου θα θεωρηθεί ότι δεν υπήρξε ποτέ και δεν ήταν ποτέ κάτοχος των ανωτέρω δικαιωμάτων. Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή η διαλυτική αίρεση δεν θέτει σε καμία περίπτωση υπό αμφισβήτηση την ιδιότητα του εμβρύου ως ανθρώπινου όντος, παρά μόνο την νομική του προσωπικότητα.

Παρ'όλ' αυτά, πρέπει να αμβλυνθεί αυτή η προσέγγιση εξετάζοντάς την από κοινού με την εφαρμογή των διατάξεων που προτάσσει ο γαλλικός Αστικός Κώδικας. Πρώτον, επισημαίνεται ότι το άρθρο 906 του Αστικού Κώδικα στηρίζει την προσωποποίηση του τέκνου στο γεγονός της σύλληψής του και της ικανότητάς του να δεχθεί περιουσιακά στοιχεία. Σε περίπτωση που το τέκνο δεν έχει βιώσιμη γέννηση, η διάταξη αυτή δεν θεωρεί δεδομένο ότι το τέκνο δεν υπήρξε ποτέ, αλλά μάλλον ότι η δωρεά από την οποία επωφελείται το ίδιο δεν έχει καμία ισχύ. Αυτό το σημείο του Κώδικα παρουσιάζει ένα συγκεκριμένο ενδιαφέρον ως προς την ανάλυση της υπόστασης του αγέννητου τέκνου. Υπενθυμίζεται ότι σύμφωνα με το άρθρο 725 του Αστικού Κώδικα, το τεκμήριο της "ανυπαρξίας" εφαρμόζεται κατά του τέκνου που δεν έχει γεννηθεί βιώσιμο, ενώ στο άρθρο 906 του ίδιου Κώδικα επηρεάζεται άμεσα η δωρεά. Σύμφωνα με έναν ερευνητή, η διάκριση αυτή είναι σημαντική, καθώς αν οι λέξεις έχουν κοινή σημασία, τότε ο Αστικός Κώδικας παίρνει θέση για την νομική ιδιότητα του υποκειμένου, δηλαδή του κυοφορούμενου τέκνου και άρα του εμβρύου.

Κατά την ανάγνωση αυτών των λίγων διατάξεων, διαπιστώνουμε ότι η εφαρμογή του θετικού δικαίου δεν έχει όντως αποτέλεσμα παρά μόνο αναδρομικά ως προς τη γέννηση του τέκνου ως ζωντανού και βιώσιμου. Τα άρθρα 725, 902 και 906 του γαλλικού Αστικού Κώδικα επιβεβαιώνουν την ανθρώπινη ιδιότητα του κυοφορούμενου τέκνου και έτσι του δίνουν την δυνατότητα να αποκτήσει νομική προσωπικότητα.

Αν στο αστικό δίκαιο, ο άνθρωπος δεν αναγνωρίζεται ως υποκείμενο του δικαίου παρά μόνο αν κατέχει νομική προσωπικότητα, η προσωπικότητα αυτή είναι τουλάχιστον αποτέλεσμα ανάγνωσης του κώδικα, ο οποίος απονέμει δικαιώματα (στην προκειμένη περίπτωση περιουσιακά δικαιώματα) στο κυοφορούμενο τέκνο.

γ) Το βέλτιστο συμφέρον του αγέννητου τέκνου

Παρ'όλ'αυτά, ας μην παραβλέπουμε επίσης ότι, μολονότι το γεννηθέν τέκνο εξομοιώνεται με το απλώς συλληφθέν, η ύπαρξή του δεν διακρίνεται από εκείνη της μητέρας του από νομικής απόψεως· πάντοτε θεωρείται *pars viscerum matris* (μέρος του σώματος της μητέρας), και σύμφωνα με αυτό τον παλιό κανόνα, μόνο κατά τη γέννησή του θα αποκτήσει ανεξάρτητη ύπαρξη. Επομένως, «το κυοφορούμενο τέκνο θεωρείται στην πραγματικότητα πρόσωπο μόνο ως αποτέλεσμα της φαντασίας [και, ...] μόνο τα συμφέροντά του το καθιστούν ως τέτοιο».

Είναι σημαντικό να σταθούμε για λίγο σε αυτό ακριβώς το σημείο, δηλαδή στο συμφέρον του τέκνου. Η έννοια αυτή επιβάλλει έναν ακόμη περιορισμό στην εφαρμογή του κανόνα *infans conceptus*. Θέτοντας το τέκνο σε μια κατάσταση στην οποία έχει τα βέλτιστα συμφέροντα κατά το εμβρυϊκό στάδιο, αίρονται πλήρως τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της νομικής προσωπικότητας του εν λόγω τέκνου.

Ίσως θα έπρεπε να μας ικανοποιεί το γεγονός ότι στο κυοφορούμενο τέκνο αποδίδονται μόνο δικαιώματα και ποτέ υποχρεώσεις. Βέβαια, στερώντας του τη δυνατότητα να αποκτήσει ενεργητικά και παθητικά κληρονομούμενα περιουσιακά στοιχεία, του στερούμε κατά συνέπεια την απαραίτητη βάση για να σχηματίσει μια πλήρη νομική προσωπικότητα. Εξυπακούεται λοιπόν ότι η θεωρία αυτή για το εν λόγω τέκνο, εισάγοντας την αρχή της υπό όρους προσωπικότητας του κυοφορούμενου τέκνου, ανταποκρίνεται στη διττή ανάγκη σεβασμού της αρχής της ύπαρξης του εμβρύου, περιορίζοντας ταυτόχρονα την εφαρμογή της. Ωστόσο, αυτό δεν φαίνεται να αρκεί για να προσδώσουμε νομική προσωπικότητα στο αγέννητο τέκνο και κατά συνέπεια μια οριστική υπόσταση.

2. Η νομική υπόσταση του εμβρύου και τα δικαιώματά του

Προηγουμένως προσδιορίσαμε τις νομικές συνέπειες που προκύπτουν από τις διάφορες διατάξεις του γαλλικού Αστικού Κώδικα πριν το 1994. Επομένως πρέπει να αξιολογήσουμε τον αντίκτυπο των εν λόγω συνεπειών, εφόσον πρόκειται να προσδιορίσουμε αν το έμβρυο όντως επωφελούταν από μια οριστική υπόσταση διαφυλασσόμενη από τον νόμο, πριν ακόμη από την μεταρρύθμιση του Ιουλίου του 1994. Σε αυτό το σημείο παρατηρείται ότι τρεις διαφορετικές πιθανότητες είναι διαθέσιμες από νομικής απόψεως: η προσωποποίηση του εμβρύου, η αντίληψη του εμβρύου ως υλική υπόσταση, ή ακόμα η ενδιάμεση έννοια του προσώπου ως εκ του προορισμού του.

α) Η προσωποποίηση του εμβρύου

Από τη μια πλευρά, αρχικά παρατηρείται ότι το κυοφορούμενο τέκνο, κατά περίπτωση, επωφελείται από τα δικαιώματα από τα οποία κανονικά θα επωφελούταν κατ'αποκλειστικότητα ένας κάτοχος νομικής προσωπικότητας. Η εφαρμογή της γενικής αρχής του δικαίου η οποία αποτελεί τον κανόνα *infans conceptus*, συνδυαστικά με τις σχετικές διατάξεις του γαλλικού Αστικού Κώδικα, οι συνέπειες των οποίων έχουν ήδη συζητηθεί, σαφώς αντανakλούσε την αντίληψη περί νομικής

προσωπικότητας έστω και υπό όρους, του εμβρύου. Αυτή, ωστόσο, η υπό όρους νομική προσωπικότητα ήταν μείζον εμπόδιο προς την απόκτηση μιας υπόστασης για το έμβρυο. Επομένως το ίδιο δεν θα μπορούσε ποτέ να απολαύει πλήρως των χαρακτηριστικών μιας νομικής προσωπικότητας, και αυτή όχι μόνο σχετικά με τον κληρονομικό χαρακτήρα του θέματος, αλλά επίσης κυρίως σχετικά με τα «δικαιώματα της προσωπικότητας». Κατά συνέπεια, η προσωπικότητα που αποδιδόταν στο αγέννητο τέκνο ήταν ελλιπής και ως εκ τούτου η ιδιότητά του ως υποκειμένου του δικαίου απειλούνταν.

β) Το έμβρυο ως υλική υπόσταση

Από μια άλλη οπτική, ορισμένα κείμενα εκτός του Αστικού Κώδικα, δεν συνάδουν με αυτή την παραδοσιακή γραμμή του δικαίου. Αυτό ίσχυε για ορισμένες διατάξεις που περιέχονται στον Κώδικα Δημόσιας Υγείας, κυρίως στο άρθρο 671-2 bis, εδάφιο έκτο:

Και τα δύο μέλη του ζεύγους μπορούν επίσης να διευκρινίσουν ότι αποδέχονται να διεξαχθεί μια επιστημονική έρευνα κατά τη διάρκεια της συντήρησης σε εξαιρετικές περιπτώσεις, υπό τους όρους που προβλέπει το άρθρο L. 672-7.

Αν αυτή η διάταξη, που αφορούσε συγκεκριμένα τα κατεψυγμένα έμβρυα που προκύπτουν από την ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, εξεταστεί μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο, τείνει να καθιστά το έμβρυο αντικείμενο του δικαίου. Η υλική υπόσταση του κυοφορούμενου τέκνου στηρίζεται στην επιβεβαίωση, με βάση το εν λόγω άρθρο, της υπεροχής των «γονέων» επί του εμβρύου. Παράλληλα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι η συγκεκριμένη διάταξη θεσπίζει συν τοις άλλοις μια ανισότητα ανάμεσα στα έμβρυα. Συνεπώς, οι κανόνες δικαίου πριν από το 1994 διέφεραν ανάλογα με το αν η σύλληψη γινόταν είτε εντός δοκιμαστικού σωλήνα (in vitro) είτε εντός ζωντανού οργανισμού (in vivo). Άρα το μόνο συμπέρασμα που μπορεί να εξαχθεί είναι ότι ο νομοθέτης επέλεξε σε αυτή την περίπτωση να εκλάβει το έμβρυο ως αντικείμενο και όχι ως υποκείμενο δικαίου.

γ) Πρόσωπο ως εκ του προορισμού του

Αναπόφευκτα, οι δύο διαφορετικές ερμηνείες της υπόστασης του κυοφορούμενου τέκνου οδήγησαν σε μια τρίτη, η οποία θεωρεί το έμβρυο ως υλική υπόσταση εκ φύσεως, αλλά και πρόσωπο ως εκ του προορισμού του. Σύμφωνα με αυτή την θέση, το κυοφορούμενο τέκνο/έμβρυο δεν απολαμβάνει, επί του παρόντος, καμία υπόσταση, περιουσιακό στοιχείο ή δικαίωμα στη ζωή συγκριτικά με εκείνο ενός ανθρώπου που έχει ήδη γεννηθεί. Ωστόσο, ένα πράγμα μπορεί να υπόκειται στην πιο αυστηρή νομική προστασία, και ακόμη και στην πιο ακραία περίπτωση, μπορεί να αντιμετωπίζεται ως πρόσωπο χωρίς να είναι. Η θεωρία αυτή βασίζεται στο σύνολό της σε ένα εργαλείο του εμπράγματος δικαίου, τον προορισμό που έχει ως αποτέλεσμα ενίοτε να μεταλλάσσει θεμελιωδώς την νομική υπόσταση που εφαρμόζεται σε ένα πράγμα. Έτσι, το σύγχρονο δίκαιο εφηύρε, παράλληλα με τα ακίνητα ως εκ του προορισμού τους, τα πρόσωπα ως εκ του προορισμού τους.

Σύμφωνα με αυτή την ερμηνεία, τα συγκεκριμένα πρόσωπα είναι πράγματα τα οποία εκ φύσεως και λόγω της προσκόλλησης τους σε ένα πρόσωπο, υπόκεινται στη νομική υπόσταση του προσώπου αυτού και ως εκ τούτου στην πολιτική και ποινική του προστασία, καθώς είναι αδύνατο να τα προσεγγίσουμε χωρίς να προσεγγίσουμε το

πρόσωπο. Αν αυτό μας θυμίζει την παλιά θεωρία *pars viscerum matris* (μέρος του σώματος της μητέρας), η εφαρμογή της στο κυοφορούμενο τέκνο είναι ακόμη πιο ενδιαφέρουσα, διότι στερούμενο τη διακριτή προσωπικότητα, ενστερνίζεται εκείνη της μητέρας του με τη οποία συγχέεται νομικά. Βέβαια, πρέπει να αναρωτηθούμε αν αυτή η φυσική συνένωση του κυοφορούμενου τέκνου με τη μητέρα του είναι αρκετή για να του απορριφθεί η υπόσταση ενός διακριτού νομικού προσώπου.

Το συγκεκριμένο επιχείρημα αντιπαράτίθεται στην έννοια της υπό όρους νομικής προσωπικότητας του εμβρύου, την οποία εξετάσαμε προηγουμένως, καθώς και σε εκείνη που αναφέρεται στο άρθρο 1 του νόμου υπ' αριθμόν 75-17 της 17ης Ιανουαρίου 1975.

Υπό το πρίσμα αυτών των κειμένων, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι το κυοφορούμενο τέκνο αποτελεί πρόσωπο με κατώτερη νομική υπόσταση και ότι η μόνη διαθέσιμη λύση για την επίλυση αυτού του αδιεξόδου, είναι να αποφασίσουμε ότι το έμβρυο δεν έχει νομική προσωπικότητα, ότι είναι ένα ανθρώπινο ον αλλά όχι πρόσωπο.

Πάνω σε αυτές τις διαφορετικές βάσεις αναλύθηκε η έννομη κατάσταση του κυοφορούμενου τέκνου στο γαλλικό αστικό δίκαιο, πριν από την εισαγωγή των νόμων βιοηθικής τον Ιούλιο του 1994. Αν και απολάμβαναν ελάχιστης προστασίας και συγκεκριμένων δικαιωμάτων, υπό τις προϋποθέσεις που προαναφέραμε, η έννοια της νομικής προσωπικότητας του κυοφορούμενου τέκνου, δηλαδή του εμβρύου, ήταν ασαφής, αμφίβολη και απροσδιόριστη.

Για να απαντηθεί οριστικώς το ερώτημα αν το γαλλικό δίκαιο προ του 1994 αναγνώριζε νομική υπόσταση στο έμβρυο, σύμφωνα με τις διατάξεις υπάρχουν τρεις πιθανές επιλογές. Από αυτές υποχρεωτικά προκύπτει διαφορετικός βαθμός νομοθετικής προστασίας για το αγέννητο τέκνο. Αντιθέτως, πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι όπως προκύπτει από τις πρό του 1994 διατάξεις, ο νομοθέτης δεν έλαβε ποτέ θέση επί του θέματος. Παρακάτω θα εξετάσουμε κατά πόσο οι μεταρρυθμίσεις που έφεραν οι νόμοι βιοηθικής τον Ιούλιο του 1994 διευθέτησαν το ζήτημα σχετικά με το αγέννητο τέκνο.

Παράθεση πρωτότυπου κειμένου

I. LA SITUATION DE L'EMBRYON, EN DROIT FRANÇAIS, ANTÉRIEUREMENT AUX LOIS BIOÉTHIQUES DE 1994

Il faut se rappeler que lorsqu'il s'agit strictement de biologie, l'état d'embryon est un des trois stades identifiés dans le développement de l'enfant non né. Selon le Comité consultatif national d'éthique, l'état d'embryon désigne,

[...] le stade du développement qui marque le passage d'une cellule unique, l'œuf, à un ensemble complexe de cellules, le fœtus. Au cours de cette période l'œuf commence par se diviser, puis les cellules obtenues se différencient les unes des autres et s'organisent pour définir progressivement les caractéristiques propres du fœtus.

Ainsi, lorsque Ton réfère à l'embryon, l'on parle en fait du produit de la conception dans sa deuxième étape de développement, c'est-à-dire dès la deuxième semaine, lors de l'implantation dans la cavité utérine, jusqu'à environ six à huit semaines après la fécondation.

A. L'ÉTAT DU QUESTIONNEMENT SUR LE STATUT DE L'EMBRYON EN DROIT FRANÇAIS

1. Les principes de droit pré-Code civil

Dans la mesure où la question s'est posée dès le droit romain, la problématique entourant le statut juridique de l'embryon n'a vraisemblablement de nouveau que le cadre dans lequel elle est généralement soulevée, soit celui de la procréation médicalement assistée ou encore de l'assistance médicale à la procréation. Historiquement, il est clair que dès l'origine du questionnement sur son statut, l'embryon ne bénéficie pas d'une personnalité civile distincte de sa mère puisque selon les conceptions biologiques de cette époque, il est *pars viscerum matris*.

a) Le principe romain de l'infans conceptus

C'est toutefois un autre adage romain rapporté au *Digeste*, *infans conceptus pro nato habetur quoties de commodis ejus agitur*, qui nous en apprend plus long sur la situation juridique de l'embryon. Selon ce principe, l'embryon est tenu pour né chaque fois qu'il y va de son intérêt premier. À l'époque du droit romain, cette maxime servait à justifier des solutions précises et déterminées, soit lors de prétentions à une succession par l'enfant né *post mortem* du *de cujus* ou pour lui attribuer le *status libertatis*. Cette théorie, considérée comme un principe général du droit, a longtemps paru suffisante puisqu'elle présente l'avantage de la logique et du bon sens.

Afin de vraiment apprécier cette maxime à sa juste valeur, il faut également s'attarder à son application dans le droit positif français. Comme nous le verrons, plusieurs solutions législatives et jurisprudentielles ont pour base première l'*infans conceptus*. Ainsi, cette capacité de l'enfant conçu d'être titulaire de droits est réaffirmée dans plusieurs articles du *Code civil français* qui ont été directement inspirés de cet adage romain et dont nous verrons la portée un peu plus loin.

b) Le principe de l'animation

Une autre période à identifier dans le développement des théories sur les droits de l'enfant conçu est celle qui a vu naître le concept de l'animation, connu également sous le nom de «l'humanisation différée». C'est un principe qui a pour racines la philosophie. Aristote a d'ailleurs élaboré certaines distinctions à son égard et Saint-Thomas d'Aquin l'a fait sien. Toutefois, c'est à Justinien que reviendra l'initiative de fixer le début de l'animation de l'enfant conçu au quarantième jour de la grossesse. Avec le Moyen-Âge, apparaîtront différents seuils d'animation selon le sexe de l'enfant.

Déjà à ces différentes époques et malgré des connaissances limitées dans le domaine des sciences de la vie, le principe de l'animation consiste à reconnaître progressivement un statut à l'embryon à partir d'étapes situées entre la conception et la naissance, sous réserve de naître vivant et viable. Ainsi, on considère notamment que l'embryon ne sera reconnu en tant qu'individu que par l'acquisition progressive des attributs caractéristiques de l'être humain.

C'est en fonction de cette théorie que se posait, à ces époques, la question qui nous intéresse, soit l'existence de la personnalité de l'embryon. Cette théorie sera toutefois condamnée au XVIIe siècle que pour mieux réapparaître dans la philosophie moderne, sous le couvert de la personnalité potentielle ou humanisation différée, concept sur lequel s'interroge toujours le monde juridique.

2. Les droits de l'embryon dans le *Code civil français*

Les choses en sont restées là pour l'enfant conçu jusqu'en 1804, année de l'introduction du *Code civil français*. Par le fait même, le droit positif français a multiplié les utilisations de la maxime de *l'infans conceptus*. Ainsi, plusieurs des dispositions du Code sont venues accorder un certain statut à l'embryon au regard de la loi, et ont considéré l'enfant conçu comme étant capable de supporter les éléments d'un actif patrimonial avant même sa naissance.

Lors des travaux préparatoires à la rédaction du Code civil, il fut d'ailleurs déclaré qu'il «suffit que l'enfant soit conçu pour être habile à succéder, "parce que l'enfant existe dès l'instant de la conception et qu'il est réputé né lorsqu'il y va de son intérêt"». Cette représentation de l'enfant conçu se retrouve ainsi à quelques reprises dans le *Code civil français*.

Cependant, mis à part l'appropriation implicite de la maxime romaine de *l'infans conceptus* et la présomption de durée de la grossesse prévue par l'article 312 du Code civil de l'époque, les questions à savoir quel est le statut juridique réel de l'embryon et s'il peut être titulaire de droits sont demeurées sans réponse concrète.

a) Le domaine des successions

Un premier exemple de droits accordés à un enfant conçu suite à l'application du principe de *l'infans conceptus* dans le droit positif se retrouve au

Chapitre Deuxième du Titre Premier, «Des successions», ainsi :

Art. 725. Pour succéder, il faut nécessairement exister à l'instant de l'ouverture de la succession. Ainsi, sont incapables de succéder :

- 1° Celui qui n'est pas encore conçu;
- 2° L'enfant qui n'est pas né viable;

Il est à noter que c'est *a contrario* que l'article 725 du *Code civil français* doit être interprété. Ainsi, on a tût fait d'en déduire que l'enfant conçu qui naît viable peut hériter d'une part dans la succession *ab intestat* du défunt et ce, même si sa naissance est posthume. Ceci nous permet de constater que certains droits sont effectivement accordés à l'enfant non né, en autant qu'il ait une naissance viable.

Cette interprétation trouve également un soutien dans la jurisprudence française qui s'est notamment prononcée, par l'intermédiaire de la Cour de cassation, à l'effet que cet article 725 du Code civil donnait à l'enfant conçu tous les droits dont il bénéficierait s'il était déjà né. Par l'application de cet article, l'embryon se retrouve donc titulaire de droits et par le fait même, d'une personnalité juridique conditionnelle à sa naissance vivante et viable.

b) Le domaine des libéralités

L'embryon se voit également reconnaître certains droits en matière de donation et de succession testamentaire. Ainsi, le Code civil dispose :

Art. 906. Pour être capable de recevoir entre vifs, il suffit d'être conçu au moment de la donation. Pour être capable de recevoir par testament, il suffit d'être conçu à l'époque du décès du testateur. Néanmoins, la donation ou le testament n'auront leur effet qu'autant que l'enfant sera né viable.

Il est à noter que l'article 906 du *Code civil français* doit être analysé en parallèle avec la disposition prévue à l'article 902 de ce même Code. Cet article énonce le principe d'application générale en ce qui concerne la capacité de recevoir par donation entre vifs ou par testament. De la lecture de ces deux dispositions, on peut conclure que l'enfant conçu et donc l'embryon, est une personne susceptible de recevoir entre vifs.

Il est aussi possible de déduire de quelques autres dispositions du *Code civil français* qu'un certain statut est accordé à l'enfant conçu. Ainsi en est-il des dispositions prévues respectivement aux articles 1048, 1049, et 1082 du Code civil. Le point de rattachement commun à ces dispositions, mis à part le fait qu'elles traitent toutes trois de donations entre vifs ou testamentaires, est très certainement l'inclusion possible, à titre de donataires ou bénéficiaires, des enfants à naître.

Il faut toutefois souligner que ces dispositions ont toutes été rédigées à une époque où l'assistance médicale à la procréation était inexistante et la création en laboratoire d'embryons, impensable. Ce fait a une importance évidente pour comprendre les textes ainsi que leurs limites. On peut ainsi remarquer que le *Code civil français* ne s'intéressait à l'enfant à naître qu'en regard de l'impact patrimonial.

Le législateur ne s'est ainsi attardé qu'à prévoir l'éventualité selon laquelle un enfant conçu pourrait bénéficier de droits antérieurement à sa naissance vivante et viable.

Conséquemment, jamais le *Code civil français* d'avant 1994 ne semble s'intéresser à l'aspect de la personnalité juridique de l'embryon ou de l'enfant à naître. Ainsi, bien que l'on puisse affirmer que l'enfant conçu pouvait bénéficier de droits s'il naissait vivant et viable, rien n'indique que ce dernier était aussi titulaire d'un statut et de ce que l'on peut appeler les «droits de la personnalité». Dès lors, la portée réelle de ces textes du Code civil n'avait pour effet que d'effleurer la question de l'enfant conçu. Cet état des choses était-il dû au fait que l'on présumait que cet enfant était déjà effectivement doté de la personnalité juridique ou était-ce plutôt parce que l'on ne s'était jamais vraiment interrogé sur la question? Or, c'est précisément sur cette notion de la personnalité juridique que se concentre toujours la problématique actuelle entourant l'enfant conçu.

B. LA SITUATION JURIDIQUE DE L'EMBRYON

1. Les implications juridiques des règles de droits applicables à l'embryon

À la lecture de ces différentes dispositions, on peut constater que le droit français a mis en œuvre différents mécanismes afin d'accorder à l'enfant conçu l'accès à des droits normalement réservés au titulaire de la personnalité juridique. Par ailleurs, la majorité de ces dispositions sont reliées de près ou de loin à l'application de la maxime de *l'infans conceptus*. Comme nous l'avons déjà mentionné, l'application de cet adage en droit positif français est traditionnellement réservée à l'établissement de droits héréditaires à l'égard de l'enfant non né, ce qui lui permet d'être saisi et de bénéficier de droits comme être vivant et viable et ce, avant même sa naissance. Le relais pris par la doctrine nous indiquait aussi que : « dans la perspective traditionnelle, l'enfant conçu a un statut uniforme tout au long de la grossesse : il le doit à sa qualité de sujet de droit, évidemment toujours égale à elle-même ». Nonobstant ceci, il faut souligner que les solutions proposées n'ont aucunement eu pour effet de personnaliser l'embryon pendant la période prénatale.

a) La conditionnante de la personnalité

Conséquemment, il est nécessaire de tempérer cette règle proposée par l'adage *infans conceptus*. Ce principe démontre d'ailleurs une certaine incohérence en accordant à l'enfant non né un statut qui, d'un côté tient compte du fait qu'il n'est pas encore une personne au sens juridique du terme mais qui de l'autre côté, admet qu'il deviendra une telle personne, sous réserve d'accidents de parcours. On atténue ainsi la règle afin de mieux imposer à la personnalité de l'enfant conçu une condition.

Ainsi, cette « logique apparente » du droit découlant de l'application de *l'infans conceptus* repose essentiellement sur la création d'une fiction juridique par laquelle l'embryon peut, si tel est son intérêt patrimonial, bénéficier de la personnalité juridique conditionnelle . De cette fiction juridique, il faut noter deux choses : d'abord, ce n'est que sur le plan strictement patrimonial que l'intérêt de

l'enfant entre en jeu. Il n'est d'ailleurs jamais question dans aucune des dispositions du Code civil de l'intérêt personnel de l'enfant à naître. Ensuite, il faut souligner la conditionnalité de cette personnalité puisque son obtention, par le jeu du principe de *l'infans conceptus*, est soumise à la condition initiale de la naissance vivante et viable de l'enfant. La question de l'intérêt de l'enfant conçu de bénéficier de ces droits entre également en jeu comme condition subsidiaire aux deux précédentes, venant ainsi restreindre encore plus l'application de la théorie de *l'infans conceptus*.

b) La personnalité rétroactive ou l'anticipation de la personnalité?

Le concept de la personnalité juridique conditionnelle de l'embryon soulève aussi deux hypothèses quant à son application. S'agit-il en fait d'une condition rétroactive dès qu'il y a naissance vivante et viable de la part de l'embryon ou plutôt de l'anticipation d'un statut découlant de cette même naissance vivante et viable? La réponse peut tenir dans la question de la naissance de l'enfant et la condition de naître vivant et viable qui, « à partir du moment où l'on admet l'anticipation de la personnalité civile de l'embryon, ne peut s'analyser que comme une condition résolutoire ».

Ainsi, à défaut de naître vivant et viable, la personnalité civile de l'embryon disparaîtra rétroactivement et, aux yeux du droit, il sera supposé n'avoir jamais existé et par conséquent, n'avoir jamais été titulaire de quelconques droits. Il est à noter que cette condition résolutoire ne vient aucunement remettre en cause la qualité d'être humain de l'embryon mais simplement sa personnalité civile.

Cependant, il faut ici encore tempérer cette approche en s'attardant à l'application des dispositions proposées par le *Code civil français*. Dans un premier temps, on peut constater que l'article 906 du Code civil soumet la personnalisation de l'enfant au fait d'être conçu et d'être ainsi capable de recevoir. Dans l'éventualité où cet enfant n'aurait pas une naissance viable, cette disposition présume non pas que cet enfant n'a jamais existé mais plutôt que c'est la libéralité devant lui profiter qui est privée d'effet. Cet article du Code présente un intérêt certain pour l'analyse du statut de l'enfant à naître. Il faut se rappeler qu'à l'article 725 du Code civil, c'est contre l'enfant qui n'est pas né viable que la présomption de «non-existence» joue alors qu'à l'article 906 du même Code, c'est plutôt la libéralité qui est directement affectée. Selon un auteur, cette distinction est importante puisque, si les mots ont un sens, le Code civil prend ici position quant à la qualité juridique du sujet, soit l'enfant conçu et donc, l'embryon.

À la lecture de ces quelques dispositions, on est à même de constater que l'application du droit positif n'est vraiment effective que rétrospectivement à la naissance vivante et viable de l'embryon. Les articles 725, 902 et 906 du *Code civil français* réaffirment la qualité humaine de l'enfant conçu et lui donnent ainsi ouverture à la personnalité juridique.

Si en droit civil, l'homme n'est reconnu sujet de droits que s'il possède la personnalité juridique, cette personnalité est le fruit au moins de la lecture du code conférant des droits [en l'occurrence patrimoniaux] à l'enfant conçu.

c) Le meilleur intérêt de l'enfant à naître

Malgré ceci, il ne faut également pas oublier que bien que l'on assimile à l'enfant né celui simplement conçu, son existence n'est toujours pas, sur le plan juridique, distincte de celle de sa mère; il est toujours *pars viscerum matris* et, selon les termes de ce vieil adage, ce n'est que par sa naissance qu'il acquerra cette existence indépendante. Donc, «l'enfant conçu n'est vraiment une personne que par le fruit de l'imagination [et,...] seul l'intérêt de l'enfant la fait jouer ».

C'est justement à ce niveau, soit celui de l'intérêt de l'enfant qu'il est intéressant de s'attarder brièvement. Cette notion vient en fait imposer une autre limitation à l'application de l'adage de *l'infans conceptus*. En soumettant l'enfant, pendant le stade embryonnaire, à une condition du meilleur intérêt, on vient retirer à ce même enfant à naître le plein exercice des attributs de la personnalité juridique.

Il faut peut-être se réjouir du fait que l'enfant conçu ne puisse être investi que de droits et jamais d'obligations. Néanmoins, en lui niant la possibilité de détenir un patrimoine complet, actif et passif, on vient du même coup nier à l'embryon la substance nécessaire à la formation d'une personnalité juridique complète. Dès lors, il est entendu que la théorie classique de *l'infans conceptus*, en instaurant le principe de la personnalité conditionnelle pour l'enfant conçu répond ainsi à un double besoin de respecter le principe d'existence de l'embryon tout en restreignant son application. Toutefois ceci ne semble pas suffisant pour conférer à l'enfant à naître la personnalité juridique et par conséquent un statut déterminé.

2. Le statut juridique de l'embryon et ses droits

Nous venons d'identifier les implications juridiques qui ressortent des différentes dispositions du *Code civil français* d'avant 1994. Il faut maintenant évaluer l'impact de ces implications lorsqu'il s'agit de définir si l'embryon bénéficiait bien d'un statut déterminé et protégé par la loi avant même la réforme de juillet 1994. À ce niveau, on peut constater que trois différentes possibilités sont disponibles sur le plan juridique; soit la personnalisation de l'embryon, sa réification ou encore, la notion médiane de personne par destination.

a) La personnalisation de l'embryon

D'un côté, on peut d'abord constater que l'enfant conçu pouvait, à l'occasion, tirer profit de droits dont seul un titulaire de la personnalité juridique pouvait normalement bénéficier. L'application du principe général de droit qu'est la maxime de *l'infans conceptus*, alliée aux dispositions pertinentes du *Code civil français* dont nous avons déjà discuté les effets, venaient bien refléter cette conception de la personnalité juridique quoique conditionnelle de l'embryon. Cette « conditionnalité » de la personnalité juridique était toutefois un obstacle majeur à l'obtention d'un statut pour l'embryon. Ce dernier ne pouvait ainsi en aucun temps bénéficier pleinement des attributs de la personnalité juridique et ce, quant à l'aspect patrimonial de la question mais aussi et surtout, quant à l'aspect « droits de la personnalité ». Dès lors, la personnalité accordée à l'enfant à naître était incomplète, son état de sujet de droit s'en retrouvant, par le fait même, menacé.

b) La réification de l'embryon

D'un autre côté, certains textes prévus ailleurs qu'au Code civil ne s'inscrivaient pas dans cette ligne traditionnelle du droit. Il en était ainsi pour certaines dispositions prévues au *Code de la santé publique*, notamment à l'article 671-2 bis, alinéa sixième :

Les deux membres du couple peuvent par ailleurs préciser qu'ils acceptent que, lors de la conservation, à titre exceptionnel, une recherche scientifique puisse être effectuée dans les conditions prévues à Tart. L. 672-7.

Cette disposition qui, remise dans son contexte, traitait plus spécifiquement des embryons congelés issus de l'assistance médicale à la procréation, tend à faire de l'embryon un objet de droit. Cette réification de l'enfant conçu s'infère de la confirmation, faite par cet article, de la maîtrise des « parents » sur l'embryon. Parallèlement, il faut aussi noter que cette disposition imposait, par surcroît, une inégalité entre les embryons. Ainsi, les règles de droit antérieures à 1994 différaient selon qu'ils étaient conçus *in vivo* ou encore *in vitro*. Dès lors, on ne peut que conclure qu'ici, le législateur a choisi d'aborder l'embryon en tant qu'objet de droit et non en tant que sujet de droit.

c) La personne par destination

Inévitablement, ces différentes interprétations du statut de l'enfant conçu ont résulté en une troisième opinion, soit celle de l'embryon, chose par nature mais personne par destination. Selon cette thèse, l'embryon/enfant conçu ne jouit, au présent, d'aucun état, patrimoine ou droit à la vie comparable à celui de l'homme déjà né. Toutefois, une chose peut néanmoins être soumise à la protection juridique la plus stricte, pouvant même à l'extrême, être traitée comme une personne sans en être une pour autant. Cette théorie s'appuie en totalité sur un instrument du droit des biens, la destination, qui a l'effet de parfois transformer profondément le régime juridique applicable à une chose. Ainsi, le droit moderne a inventé, sur le modèle des immeubles par destination, les personnes par destination.

Selon cette interprétation, les personnes par destination sont des choses par nature qui, en raison de leur incorporation à une personne, se voient appliquer le régime juridique de cette dernière et donc, sa protection civile et pénale puisqu'il est impossible d'atteindre la chose sans atteindre la personne. Si l'on se rappelle le vieil adage de *pars viscerum matris*, l'application de cette théorie à l'enfant conçu est d'autant plus intéressante puisque, dépourvu de personnalité propre, il emprunte celle de sa mère avec laquelle il viendrait se confondre juridiquement. Toutefois, il faut se demander si cette intégration physique de l'enfant conçu à sa mère est suffisante pour lui refuser le statut de personne juridique distincte.

Cette thèse vient évidemment se heurter au concept que nous avons examiné plus tôt, soit celui de la personnalité juridique conditionnelle de l'embryon et à celui énoncé par l'article premier de la *loi n° 75-17 du 17 janvier 1975*.

À la lumière de ces textes, peut-être faut-il en déduire que l'enfant conçu est une personne à statut juridique inférieur et que la seule solution disponible pour sortir de cette impasse est de décider que l'embryon n'a pas la personnalité juridique, qu'il est un être humain mais non une personne.

C'est sur ces différentes bases que la situation juridique de l'enfant conçu devait s'analyser en droit civil français avant l'introduction des lois bio-éthiques de juillet 1994. Quoiqu'il ait bénéficié d'une protection minimale et de certains droits, soumis aux conditions dont nous avons parlé, le concept de la personnalité juridique de l'enfant conçu et donc, de l'embryon était ambigu, incertain et indéterminé.

En définitive, à la question à savoir si le droit français d'avant 1994 reconnaissait un statut juridique à l'embryon, il faut répondre que selon les textes, trois options sont envisageables. De ces dernières découle nécessairement un degré de protection législative différent pour l'enfant à naître. Toutefois, force est de reconnaître qu'il ressort des dispositions d'avant 1994 que le législateur n'a jamais pris position sur la question. Les modifications apportées par les lois bioéthiques de juillet 1994 ont-elles tranché de la problématique entourant l'enfant à naître, c'est ce que nous devons maintenant examiner.

1. Εισαγωγή Σχολιασμού

Για την εκπόνηση της πτυχιακής εργασίας για το Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας του Ιονίου Πανεπιστημίου πραγματοποιήθηκε μετάφραση ενός αποσπάσματος του νομικού κειμένου «L’embryon en droit français : titulaire d’un statut juridique ?». Το κείμενο γράφτηκε από την συμβολαιογράφο Marie-Claude Gaudreault το 1997 και δημοσιεύθηκε στο επιστημονικό περιοδικό *Revue générale de droit* τον Δεκέμβριο 1997. Αποτελεί αναθεωρημένη έκδοση ενός εποπτευόμενου ερευνητικού έργου που διεξήχθη στο πλαίσιο ενός μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου της Οττάβα. Πιο συγκεκριμένα, το κείμενο πρώτα αναφέρεται στη θέση που είχε το έμβρυο στο γαλλικό δίκαιο πριν από τη θέσπιση του Αστικού Κώδικα, κάνοντας μια ιστορική αναφορά στην προσέγγιση του θέματος από το ρωμαϊκό δίκαιο με τον κανόνα *infans conceptus*. Στη συνέχεια παρουσιάζει πώς μερίμνησε ο νομοθέτης για τα δικαιώματα του εμβρύου όταν θεσπίστηκε ο γαλλικός Αστικός Κώδικας, ποιες ήταν οι συνέπειες που ακολούθησαν αλλά και κατά πόσο επαρκής ήταν τελικά η προσέγγιση του νομοθέτη. Καθώς τα ζητήματα βιοηθικής είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα, το καλύτερο είναι να εξετάζονται από ειδικούς και γνώστες του εν λόγω αντικειμένου. Το παρόν κείμενο, λοιπόν, σίγουρα απευθύνεται σε εξειδικευμένο κοινό με επιστημονικό νομικό ή ιατρικό γνωστικό υπόβαθρο, όπως γυναικολόγους, παιδίατρους, μαιευτήρες, δικηγόρους, εισαγγελείς ή συμβολαιογράφους (όπως άλλωστε και η συγγραφέας του), αλλά φυσικά απευθύνεται και σε κάθε ενδιαφερόμενο για ζητήματα βιοηθικής. Στόχος του κειμένου είναι να ενημερώσει το ειδικό κοινό που ενδιαφέρεται για ζητήματα βιοηθικής και εφόσον γράφτηκε το 1997, αλλά οι νόμοι βιοηθικής εισήχθησαν το 1994 στην Γαλλία, αποτελεί παράλληλα μια πηγή ενημέρωσης για την τότε επικαιρότητα στο νομικό κόσμο.

Παρακάτω ακολουθεί η μεθοδολογία της εκπόνησης της πτυχιακής εργασίας, έπειτα το μετάφρασμα του νομικού κειμένου και μετά το πρωτότυπο κείμενο. Η εργασία συνεχίζει με τον σχολιασμό και την παράθεση του γλωσσαρίου με τους ειδικούς όρους. Τέλος, ακολουθούν η αξιολόγηση του μεταφράσματος, τα συμπεράσματα και πιο κάτω η αναλυτική βιβλιογραφία.

2. Μεθοδολογία και ορολογική απόδοση

Η μετάφραση νομικών και τεχνικών κειμένων αποτελεί μια ιδιαίτερα απαιτητική διαδικασία, δεδομένου ότι οι μεταφραστές δεν είναι οπωσδήποτε γνώστες του αντικειμένου, με το οποίο ασχολείται το κείμενο. Αποτελεί ιδιαίτερη πρόκληση για τους μεταφραστές, καθώς πρέπει να εκπληρωθούν οι επικοινωνιακοί στόχοι του κειμένου-πηγή (ΚΠ), αλλά προτεραιότητα αποτελεί η μελέτη και η κατανόηση της σχετικής ορολογίας με σκοπό να βρεθούν τα σωστά ισοδύναμα των όρων στη γλώσσα-στόχο για ένα άρτιο μεταφραστικό αποτέλεσμα. Για την επίτευξη αυτού, φυσικά οι μεταφραστές οφείλουν να χρησιμοποιήσουν πλήθος από ορολογικά εργαλεία για λόγους τεκμηρίωσης και επιστημονικής αυστηρότητας (Βηδενμπίερ, 2010).

Ως θεωρητικό πλαίσιο για την μελέτη της παρούσας ορολογίας, η οποία αποτελεί μείγμα νομικών και ιατρικών όρων, χρησιμοποιήθηκε το θεωρητικό μοντέλο των Bourigault & Slodzian (1999), το οποίο αφορά την κειμενική ορολογία (*terminologie textuelle*). Η θεωρία αυτή απορρίπτει τον σταθερό χαρακτήρα που αποδίδεται πολλές φορές στους όρους. Ο όρος είναι αποτέλεσμα μελέτης του ορολόγου, εξετάζεται στο πλαίσιο ενός σώματος κειμένων, και απαιτεί την επικύρωση από ειδικούς του εκάστοτε θέματος (L’Homme, 2005). Το κείμενο το οποίο εμπεριέχει τον όρο, είναι

το σημείο εκκίνησης για την ανάλυση του όρου, δηλαδή αυτός ορίζεται σύμφωνα με τη θέση που κατέχει σε ένα κείμενο (Bourigault και Slodzian στη Vezzani, 2022: 50).

Με βάση, λοιπόν, το συγκεκριμένο θεωρητικό πλαίσιο αξίζει να αναφέρουμε κάποια παραδείγματα απόδοσης της νομικής και ιατρικής ορολογίας, χρησιμοποιώντας το πρότυπο των Bourigault & Jacquemin (1999) για την τυπολογία των γαλλικών όρων, τόσο για μονολεκτικούς όσο και για πολυλεκτικούς όρους:

A) Μονολεκτικοί όροι που αποδόθηκαν μονολεκτικά

Ουσ. → Ουσ.

Animation → Εμπύχωση

Naissance → Γέννηση

B) Μονολεκτικοί όροι που αποδόθηκαν διλεκτικά

Ουσ. → Επίθ. + Ουσ.

Patrimoine → Περιουσιακό στοιχείο

Doctrine → Νομική θεωρία

Fœtus → Όψιμο έμβρυο

Γ) Διλεκτικοί όροι που αποδόθηκαν διλεκτικά

1. Ουσ. + Επίθ. → Επίθ. + Ουσ.

Cavité utérine → Κοιλότητα της μήτρας

2. Ουσ. + Επίθ. → Ουσ. + Εμπρόθετος Προσδ. Γενικής πτώσης

Donation testamentaire → Δωρεά εκ διαθήκης

Δ) Διλεκτικοί όροι που αποδόθηκαν τριλεκτικά

Ουσιαστικό + Επίθ. → Επίθ. + Ουσ. + Ουσ. (γεν)

Actif patrimonial → Περιουσιακό στοιχείο κληρονομιάς

Ε) Πολυλεκτικοί όροι που αποδόθηκαν πολυλεκτικά

1. Ουσ. + Επίθ. + Ουσ. → Επίρ. + Μτχ. που λειτουργεί ως Επίθ. + Ουσ.

Assistance médicale à la procréation → Ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

2. Ουσ. + Επίρ. + Μτχ. που λειτουργεί ως Επίθ. → Επίρ. + Μτχ. που λειτουργεί ως Επίθ. + Ουσ.

Procréation médicalement assistée → Ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή

3. Ουσ. + Πρόθεση + Ουσ. → Ουσ. + Επίρ. + Μτχ.

Donation entre vifs → Δωρεά μεταξύ ζώντων

Η μεθοδολογία που ακολουθείται για τη μετάφραση του εν λόγω κειμένου ξεκίνησε από τη μελέτη του κειμένου-πηγή με σκοπό την κατανόηση της γενικής του ιδέας. Δεδομένου ότι το κείμενο γράφτηκε το 1997, ήταν απαραίτητη η έρευνα του ελληνικού δικαίου στη συγκεκριμένη χρονολογία, ώστε να γίνει αντιληπτή η ελληνική σκοπιά του θέματος, αλλά και να διαπιστωθεί αν υπάρχει αντιστοιχία του ενός δικαίου με το άλλο την χρονολογία συγγραφής του κειμένου. Διαφάνηκε ότι υπήρχε μέριμνα για τα δικαιώματα του εμβρύου πριν την ψήφιση του Συντάγματος

(βλ άρθρα 35, 36 & 1711 του Αστικού Κώδικα²). Ωστόσο φάνηκε χρήσιμη και η έρευνα πιο πρόσφατων παράλληλων ελληνικών κειμένων με στόχο την κατανόηση του θέματος από μια πιο πρόσφατη και ίσως εκσυγχρονισμένη προσέγγιση, όπως η εργασία της Ελένης Χαρλαύτη με τίτλο *Η νομική θέση και προστασία του ανθρώπινου εμβρύου στο Αστικό Δίκαιο*.

Στη συνέχεια, έγινε αποδελτίωση της ειδικής ορολογίας σε τρία ξεχωριστά γλωσσάρια ανάλογα με τη θεματολογία των όρων, δηλαδή σε γλωσσάρι νομικών, ιατρικών και λατινικών όρων και οι όροι τοποθετήθηκαν με αλφαβητική σειρά ως προς τη γαλλική γλώσσα ξεχωριστά για κάθε γλωσσάρι. Έπειτα διεξήχθη έρευνα σε ηλεκτρονικές και έντυπες πηγές, ώστε να βρεθεί η ακριβής και σωστή απόδοση των όρων. Ως ηλεκτρονικές πηγές εννοούμε τις διαδικτυακές βάσεις ορολογίας, παράλληλα κείμενα αλλά και λεξικά³ και ως έντυπες πηγές αναφερόμαστε σε έντυπα λεξικά ειδικής ορολογίας⁴ ή σε γενικά λεξικά⁵. Να σημειωθεί ότι για το εν λόγω κείμενο ήταν σημαντική η εξέταση των συμφραζόμενων, διαδικασία αυτονόητη κατά την διεξαγωγή της μετάφρασης, η οποία όμως δεν ακολουθείται πάντα, καθώς η απόδοση κάποιων λέξεων-όρων είναι προφανής. Επόμενο βήμα ήταν η διεξαγωγή της μετάφρασης βασιζόμενη στο γλωσσάρι, όπου με κριτήριο το συγκεκριμένο περιβάλλον επιλέχθηκε και χρησιμοποιήθηκε ο καταλληλότερος όρος σε κάθε περίπτωση.

3. Μεταφραστικά προβλήματα και ιδιαιτερότητες

Τα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά την διεξαγωγή της μετάφρασης ήταν κυρίως ορολογικά:

Στο ΚΠ υπάρχουν οι σύμπλοκοι όροι *Assistance médicale à la procréation* και *Procréation médicalement assistée*, τους οποίους μάλιστα συναντάμε στην ίδια πρόταση γεγονός που δημιουργεί μια σύγχυση. Το πιθανότερο είναι ότι η συγγραφέας επέλεξε να αναφέρει και τους δύο όρους για λόγους σαφήνειας. Λόγω της αναφοράς της συγγραφέως και στους δύο όρους, εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι ο κάθε ένας αναφέρεται σε κάτι διαφορετικό, αλλά σχετικό με την τεχνητή γονιμοποίηση. Η πρώτη σκέψη ήταν να μεταφραστεί ο κάθε όρος διαφορετικά. Ωστόσο αν παρατηρήσουμε καλύτερα, οι λέξεις από τις οποίες αποτελούνται έχουν κοινή ρίζα. Ο πρώτος όρος αποτελείται από ουσιαστικό (*assistance*) που συνοδεύεται από επίθετο (*médicale*) και εμπρόθετο προσδιορισμό με ουσιαστικό (*à la procréation*), ενώ ο δεύτερος από διαφορετικό ουσιαστικό (*procréation*) συνοδευόμενο από επίρρημα (*médicalement*) και μετοχή (*assistée*).

Στην πραγματικότητα και οι δύο αναφέρονται στον όρο *ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή*, ο οποίος αποτέλεσε την απόδοση και των δύο, φυσικά χωρίς επανάληψη μέσα στην πρόταση. Τέλος, η εν λόγω απόδοση αποτελεί την κατά λέξη μετάφραση του δεύτερου όρου, δηλαδή συναντάται επίσης κοινό ουσιαστικό (αναπαραγωγή) συνοδευόμενο από επίρρημα (ιατρικώς) και μετοχή που λειτουργεί ως επίθετο (υποβοηθούμενη) (βλ. την παραπάνω τυπολογία Ουσ. + Επίρ. + Μτχ. που λειτουργεί ως Επίθ. → Επίρ. + Μτχ. που λειτουργεί ως Επίθ. + Ουσ.).

Επίσης, ο ιδιαίτερος σύμπλοκος όρος *Personnalité rétroactive* που αναφέρεται στο κείμενο, χρησιμοποιείται για να διατυπωθεί το ερώτημα αν το έμβρυο αποκτά

² Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Δικαιοσύνης. Αστικός Κώδικας. Διαθέσιμος από: https://ministryofjustice.gr/?page_id=3262

³ Όπως η ΙΑΤΕ, ο ελληνικός Αστικός Κώδικας και το ηλεκτρονικό λεξικό WordReference

⁴ Π.χ. ΛΕΞΙΚΟ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ, Kanellou et al., 2020

⁵ Π.χ. ΓΑΛΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ, 2020

προσωπικότητα αναδρομικά πριν από τη γέννηση ή αν αυτή αποκτάται υπό την προϋπόθεση ότι το έμβρυο γεννήθηκε ζωντανό και βιώσιμο. Από την πραγματολογική πλευρά, δεν υπάρχει αντίστοιχος όρος στη γλώσσα-στόχο και η κατά λέξη μετάφραση (αναδρομική προσωπικότητα) θα ήταν ακατάλληλη επιλογή που θα οδηγούσε σε αμήχανο ύφος χωρίς νοηματικό αντίκρισμα. Η μόνη λύση, λοιπόν, ήταν η περιφραστική απόδοση (*Προσωπικότητα με αναδρομική ισχύ από την κύηση*), με σκοπό να μείνουμε πιστοί στο ΚΠ, αλλά και να μεταφερθεί επιτυχώς το νόημα του όρου στο ελληνικό κοινό.

Μια ιδιαίτερη μεταφραστική δυσκολία αποτέλεσε η απόδοση του όρου *personnalité civile*, του οποίου η ακριβής μετάφραση είναι «αστική προσωπικότητα» ή «πολιτική προσωπικότητα», αλλά καμία από τις δυο αποδόσεις δεν συναντώνται στην ελληνική νομική γλώσσα ως όροι, αλλά μόνο για να περιγράψουν κάτι/κάποιον. Για παράδειγμα, «η αστική προσωπικότητα του νησιού» ή «ο Βενιζέλος αποτέλεσε σπουδαία πολιτική προσωπικότητα». Στην ελληνική νομική ορολογία υπάρχει ο όρος *αστικός*, ο οποίος χρησιμοποιείται με διάφορα ουσιαστικά (π.χ. Αστικός Κώδικας, Αστικό Δικαστήριο) και ο ταυτόσημος όρος «πολιτικός» που επίσης χρησιμοποιείται με διάφορα και διαφορετικά ουσιαστικά (π.χ. Πολιτικό Δικαστήριο, Πολιτική Δικονομία) (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 129). Ωστόσο, κανένας από τους δύο όρους δεν συναντάται να συνοδεύει το ουσιαστικό «προσωπικότητα» στην ελληνική νομική γλώσσα και γι' αυτό τον λόγο υποθέτουμε ότι η συγγραφέας ήθελε να αναφερθεί στον όρο *νομική προσωπικότητα* τον οποίο έχει χρησιμοποιήσει πολλάκις μέσα στο κείμενο και άλλαξε τον όρο για λόγους ποικιλίας.

Υστερα από εκτενή έρευνα σε παράλληλα κείμενα διαπιστώθηκε ότι ο όρος *personnalité civile* δεν έχει σημασιολογική διαφορά από τον όρο *personnalité juridique* στον τομέα του δικαίου και αποτελεί απλώς συνώνυμο του τελευταίου. Βέβαια στο Εργατικό Δίκαιο του γαλλικού Αστικού Κώδικα υπάρχει σημασιολογική διαφορά από τον όρο *personnalité juridique* και συγκεκριμένα χρησιμοποιείται για να περιγράψει την νομική προσωπικότητα που αποκτούν τα συμβούλια των εργαζομένων, λόγω των κληρονομικών και νομικών δικαιωμάτων των συμβούλιων. Παρατηρείται ότι και σε διαφορετικό συγκεκριμένο ο όρος μεταφράζεται επίσης ως *νομική προσωπικότητα* και δεν συναντάται κάπου ο όρος *αστική προσωπικότητα* (*Personnalité civile*, 1973). Εντούτοις, μπορεί να γίνει λόγος για ασυνέπεια στο ΚΠ όσον αφορά τη χρήση των δύο όρων, ακόμα κι αν η συγγραφέας πρόσθεσε και τους δύο για λόγους ποικιλίας. Μια παρόμοια περίπτωση, η οποία θα μπορούσε επίσης να χαρακτηριστεί ως ορολογική ασυνέπεια είναι η χρήση των όρων *donation par testament* και *donation testamentaire*, των οποίων κοινή απόδοση αποτελεί ο όρος *δωρεά εκ διαθήκης*.

Μία ακόμη ορολογική δυσκολία ήταν η μετάφραση του όρου *animation*, ο οποίος αποδόθηκε ως *εμπύχωση*. Ο συγκεκριμένος όρος δε συναντάται σε πραγματολογικό επίπεδο στο ελληνικό δίκαιο και γι' αυτό τον λόγο χρειάστηκε ιδιαίτερη αναζήτηση σε παράλληλα κείμενα, όπου φάνηκε ότι συναντάται κυρίως σε κείμενα θρησκευτικού περιεχομένου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν αποτελεί σωστή απόδοση για το εν λόγω νομικό κείμενο. Ο όρος αναφέρεται στο ζήτημα της απόκτησης ζωής του εμβρύου και σε ποιο χρονικό στάδιο της κύησης συμβαίνει αυτό τελικά. Καθώς πραγματεύεται το ζήτημα της ζωής, πρώτη σκέψη αποτέλεσε η εύρεση ενός ουσιαστικού παράγωγου του ρήματος ζω, όπως η λέξη ζωτικότητα. Την λύση σε αυτό το σημείο έδωσε το Γαλλοελληνικό λεξικό Πατάκης, όπου βρέθηκε το ρήμα *animer*, το οποίο μεταξύ άλλων σημαίνει εμπνέω, και άρα *εμπύχωση*. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην συγκεκριμένη περίπτωση η έννοια *εμπνέω* χρησιμοποιείται με την κυριολεκτική της σημασία (δίνω ψυχή, ζωή σε κάτι που δεν έχει), ενώ συνήθως

χρησιμοποιείται η μεταφορική (ενισχύω το ψυχικό σθένος, τις ψυχικές δυνάμεις κάποιου).

Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόδοση του όρου *Personne par destination*, ο οποίος αναφέρεται στην αντιμετώπιση του κυοφορούμενου εμβρύου ως πρόσωπο, ακόμα κι αν δεν έχει γεννηθεί, χρησιμοποιώντας τον προορισμό, ένα εργαλείο του εμπράγματος δικαίου. Το έμβρυο, λοιπόν, είναι πρόσωπο και αυτό προκύπτει από τον προορισμό του. Παρακάτω στο κείμενο αναφέρθηκε ο παρόμοιος όρος *Immeuble par destination*, ο οποίος μεταφράζεται ως *ακίνητο ως εκ του προορισμού του* και συναντάται σε παράλληλα ελληνικά κείμενα. Χρησιμοποιήθηκε ως βάση για την εύρεση απόδοσης του πρώτου όρου, ο οποίος δεν συναντάται στο ελληνικό δίκαιο ή σε παράλληλα κείμενα και επομένως αποδόθηκε ως *Πρόσωπο ως εκ του προορισμού του*.

Μια ακόμα μεταφραστική δυσκολία είναι η μετάφραση της φράσης «*remise dans son contexte*», η οποία δεν εντάσσεται στο πλαίσιο της ορολογίας, αλλά στο γραμματικο-συντακτικό πλαίσιο. Αποτελεί απόσπασμα της πρότασης «*Cette disposition qui, remise dans son contexte, traitait plus spécifiquement des embryons congelés issus de l'assistance médicale à la procréation, tend à faire de l'embryon un objet de droit*». Αρχικά έγινε προσπάθεια να βρεθεί απόδοση κατά λέξη για την συνολική πρόταση, αλλά κάτι τέτοιο δεν ήταν εφικτό. Έγινε αλλαγή της σύνταξης και η φράση τοποθετήθηκε μετά την δευτερεύουσα πρόταση «*traitait plus [...] à la procréation*» και άλλαξε τελείως το περιεχόμενο της ως προς το λεξιλόγιο. Η λέξη «*remise*» μεταφράστηκε ως «εξεταστεί» και η λέξη «*contexte*» μεταφράστηκε ως «πλαίσιο», ενώ έγινε και προσθήκη της λέξης «συγκεκριμένο» για μεγαλύτερη πιστότητα στο νόημα. Επομένως προέκυψε η πρόταση «Αν αυτή η διάταξη, που αφορούσε συγκεκριμένα τα κατεψυγμένα έμβρυα που προκύπτουν από την ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή, εξεταστεί μέσα στο συγκεκριμένο πλαίσιο, τείνει να καθιστά το έμβρυο αντικείμενο του δικαίου».

3.1. Στοιχεία λατινικής γλώσσας και καθαρεύουσας

Το ΚΠ είναι πλούσιο σε λατινικές εκφράσεις οι οποίες έχουν επιβιώσει γενικά στις γλώσσες, όπως διατηρήθηκαν στοιχεία της Καθαρεύουσας στην Νεοελληνική Νομική Γλώσσα (NENG), για τα οποία θα μιλήσουμε παρακάτω. Οι εν λόγω λατινικές εκφράσεις α) είτε έχουν διατηρηθεί στο μετάφρασμα σε παρένθεση για λόγους σαφήνειας και πιστότητας, β) είτε αποδόθηκαν από τα Λατινικά στην Καθαρεύουσα εφόσον υπήρχε νοηματικό ισοδύναμο, γ) είτε μεταφέρθηκαν στο κείμενο αυτούσιοι με μια παρενθετική επεξήγηση να τους συνοδεύει. Στην πρώτη περίπτωση συναντάται ο όρος *Status libertatis*, ο οποίος αποδόθηκε ως *Κατάσταση ελευθερίας* και συνοδεύει παρενθετικά την απόδοσή του. Ομοίως και οι όροι *In vitro* και *In vivo*. Στη δεύτερη περίπτωση συναντάται ο όρος *Succession ab intestat*, όπου ο εμπρόθετος «*ab intestat*» αποδόθηκε ως «εξ αδιαθέτου», με εμπρόθετο προσδιορισμό το οποίο είναι στοιχείο της καθαρεύουσας που διατηρείται στη NENG. Και τέλος, συναντάται ο όρος *Pars viscerum matris*, ο οποίος έμεινε αυτούσιος στο μετάφρασμα και δόθηκε παρενθετικά η επεξήγησή του (μέρος του σώματος της μητέρας).

Παρομοίως, λόγω της παλαιότερης επικράτησης της Καθαρεύουσας στην Νεοελληνική Γλώσσα, έχουν επιβιώσει στοιχεία καθαρεύουσας στη NENG και συχνά συναντάμε διαφοροποιήσεις όχι μόνο στο λεξικό, αλλά και στο συντακτικό, μορφολογικό και φωνολογικό επίπεδο (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 45). Κατά συνέπεια, όροι με στοιχεία καθαρεύουσας παρατηρούνται και στο κείμενο μελέτης. Για παράδειγμα, *Donation par testament* → Δωρεά εκ διαθήκης, *Succession ab*

intestat → *Εξ αδιαθέτου διαδοχή*, *Donation entre vifs* → *Δωρεά μεταξύ ζώντων*. Οι εμπρόθετοι προσδιορισμοί «εκ διαθήκης», «εξ αδιαθέτου» και η χρήση της μετοχής «ζώντων» αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία καθαρεύουσας στην νομική ορολογία του κειμένου, τα οποία χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στη ΝΕΝΓ.

4. Αξιολόγηση του μεταφράσματος

Σύμφωνα με τον παραπάνω σχολιασμό, καταβλήθηκε ουσιαστική προσπάθεια ώστε να αποδοθούν πλήρως τα νοήματα του ΚΠ στο ΚΣ και να βρεθούν οι κατάλληλες ισοδυναμίες. Με βάση τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής και της γαλλικής γλώσσας, σε κάποια σημεία έγινε ακριβής μετάφραση του πρωτοτύπου, ενώ σε κάποια άλλα η πιο ελεύθερη απόδοση ήταν καλύτερη λύση, ώστε έχουμε αποτέλεσμα ενός κειμένου με συνοχή και συνεκτικότητα. Αξιολογώντας συνολικά τη μετάφραση, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι εξυπηρετεί πλήρως τον αρχικό της στόχο, ο οποίος είναι να ενημερώσει το ειδικό κοινό για την θέση του εμβρύου στο γαλλικό δίκαιο, γι' αυτό και η μετάφραση είναι προσανατολισμένη στο ΚΠ. Επομένως ήταν συνετό να διατηρηθούν όλα τα πραγματολογικά στοιχεία που υπάρχουν (βλ. π.χ. η απόδοση των όρων *Comité consultatif national d'éthique* → *Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή Ηθικής της Γαλλίας* και *Code de la santé publique* → *Κώδικας Δημόσιας Υγείας*), όπως και το σοβαρό και απρόσωπο ύφος της συγγραφέως, αλλά και κατά τόπους πιο προσωπικό με ρήματα σε α' πληθυντικό. Σε γενικές γραμμές, η μετάφραση είναι όσο πιο πιστή γίνεται στο πρωτότυπο, ώστε να μεταφερθούν πλήρως οι πληροφορίες και τα μηνύματα στο ελληνικό κοινό.

Επίλογος

Φτάνοντας, λοιπόν, στο τέλος αυτής της πτυχιακής εργασίας διαπιστώνεται πόσο σημαντική είναι η εμπειρία σε θέματα ορολογίας οποιουδήποτε κλάδου, καθώς αυτά αποτελούν μια πρόκληση για τη μεταφραστική διαδικασία. Το συγκεκριμένο νομικό κείμενο παρουσίασε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην εκπόνηση της πτυχιακής, καθώς ήταν πλούσιο σε ορολογία με ποικιλία από ορολογικές δυσκολίες και προκλήσεις λόγω του συνδυασμού της νομικής και της ιατρικής ορολογίας. Η θεματολογία του ήταν εξίσου ενδιαφέρουσα, διότι τα θέματα βιοηθικής εξετάζονται διαχρονικά από κάθε κοινωνία, ενώ αποτελούσαν και αποτελούν έναυσμα για την έναρξη ενός υγιούς διαλόγου.

Γλωσσάρια
Γλωσσάρι Ιατρικών Όρων

Animation	Εμψύχωση
Assistance médicale à la procréation	Ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή
Biologie	Βιολογία
Cavité utérine	Κοιλότητα της μήτρας
Cellule	Κύτταρο
Conception	Σύλληψη
Embryon	Έμβρυο
Enfant	Τέκνο
Enfant à naître	Αγέννητο τέκνο
Enfant conçu	Κυοφορούμενο τέκνο
Enfant né	Γεννηθέν τέκνο
Enfant non né	Αγέννητο τέκνο
Fécondation	Γονιμοποίηση
Fœtus	Όψιμο έμβρυο
Grossesse	Εγκυμοσύνη
Humanisation différée	Ετεροχρονισμένος εξανθρωπισμός
Implantation	Εμφύτευση
Mère	Μητέρα
Naissance	Γέννηση
Œuf	Ωάριο
Période prénatale	Προγεννητική περίοδος
Procréation médicalement assistée	Ιατρικώς υποβοηθούμενη αναπαραγωγή
Produit de la conception	Προϊόν της σύλληψης
Sexe	Φύλο
Stade du développement	Στάδιο ανάπτυξης
Stade embryonnaire	Εμβρυϊκό στάδιο
Embryon congelé	Κατεψυγμένο έμβρυο

Γλωσσάρι Νομικών Όρων

Article	Άρθρο
Actif patrimonial	Περιουσιακό στοιχείο κληρονομιάς
Code civil	Αστικός κώδικας
Code de la santé publique	Κώδικας Δημόσιας Υγείας
Comité consultatif national d'éthique	Εθνική Συμβουλευτική Επιτροπή Ηθικής της Γαλλίας
Condition resolutoire	Διαλυτική αίρεση
Cour de cassation	Άρειος πάγος
Disposition	Διάταξη
Doctrine	Νομική θεωρία
Donation	Δωρεά
Donation entre vifs	Δωρεά μεταξύ ζώντων
Donation par testament	Δωρεά εκ διαθήκης
Donation testamentaire	Δωρεά εκ διαθήκης
Droit	Δίκαιο

Droit à la vie	Δικαίωμα στη ζωή
Droit des biens	Εμπράγματο δίκαιο
Droit français	Γαλλικό δίκαιο
Droit héréditaire	Κληρονομικό δικαίωμα
Droit positif	Θετικό δίκαιο
Droit romain	Ρωμαϊκό δίκαιο
Droits de la personnalité	Δικαιώματα της προσωπικότητας
Enfant conçu	Κυοφορούμενο τέκνο
Fiction juridique	Πλάσμα δικαίου
Immeuble par destination	Ακίνητο ως εκ του προορισμού του
Intérêt de l'enfant	Συμφέρον του τέκνου
Jurisprudence française	Γαλλική νομολογία
Législateur	Νομοθέτης
Libéralité	Δωρεά
Loi bioéthique	Νόμος βιοηθικής
Meilleur intérêt	Βέλτιστο συμφέρον
Mère	Μητέρα
Objet de droit	Αντικείμενο του δικαίου
Obligation	Υποχρέωση
Ouverture de la succession	Έναρξη της κληρονομικής διαδοχής
Patrimoine	Περιουσιακό στοιχείο
Patrimoine actif et passif	Ενεργητικά και παθητικά κληρονομούμενα περιουσιακά στοιχεία
Personnalisation de l'enfant	Προσωποποίηση του τέκνου
Personnalité civile	Νομική προσωπικότητα
Personnalité juridique	Νομική προσωπικότητα
Personnalité juridique conditionnelle	Υπό όρους νομική προσωπικότητα
Personnalité potentielle	Δυνητική προσωπικότητα
Personnalité rétroactive	Προσωπικότητα με αναδρομική ισχύ από την κύηση
Personne par destination	Πρόσωπο ως εκ του προορισμού του
Protection civile	Πολιτική προστασία
Protection juridique	Νομική προστασία
Protection législative	Νομοθετική προστασία
Protection pénale	Ποινική προστασία
Régime juridique	Νομικό καθεστώς
Réification de l'embryon	Το έμβρυο ως υλική υπόσταση
Situation juridique	Έννομη κατάσταση
Statut juridique	Νομική υπόσταση
Succession ab intestat	Εξ αδιαθέτου διαδοχή
Succession testamentaire	Διαδοχή εκ διαθήκης
Sujet de droit	Υποκείμενο του δικαίου
Titulaire de droits	Κάτοχος δικαιωμάτων
Titulaire de la personnalité juridique	Κάτοχος νομικής προσωπικότητας

Γλωσσάρι Λατινικών Όρων

Pars viscerum matris	Μέρος του σώματος της μητέρας
Infans conceptus	Κυοφορούμενο τέκνο
Status libertatis	Κατάσταση ελευθερίας
In vitro	Εντός δοκιμαστικού σωλήνα
In vivo	Εντός ζωντανού οργανισμού

Βιβλιογραφικές αναφορές

Πρωτότυπο κείμενο

Gaudreault, M.-C. (1997). L'embryon en droit français : titulaire d'un statut juridique ? *Revue générale de droit*, 28(4), 467–493.
<https://doi.org/10.7202/1035617ar>

Βοηθήματα

Bourigault, D. & Jacquemin, Ch. (1999). Term extraction & Term clustering: an integrated platform for computer-aided terminology. Στο: *Proceedings of EACL '99*, pp. 15–22.

Bourigault, D. & Slodzian, M. (1999). Pour une terminologie textuelle. *Terminologies nouvelles* 19, 29–32.

L'Homme, M.-C. (2005). Sur la notion de «terme». *Meta*, 50(4), 1112–1132.
<https://doi.org/10.7202/012064ar>

Personnalité civile, Code civil, Code du travail § R432-1 (1973).
https://www.legifrance.gouv.fr/codes/article_lc/LEGIARTI000006809961/1973-11-23

République française. Légifrance. Code Civil. (1804). Διαθέσιμο από:
<https://www.legifrance.gouv.fr/download/pdf/legiOrKali?id=LEGITEXT000006070721.pdf&size=1,3%20Mo&pathToFile=/LEGI/TEXT/00/00/06/07/07/21/LEGITEXT000006070721/LEGITEXT000006070721.pdf&title=Code%20civil>

Vezzani, F. (2022). *Terminologie numerique : conception, représentation et gestion*. Ανακτήθηκε από:
https://www.academia.edu/87769145/Terminologie_num%C3%A9rique_conception_repr%C3%A9sentation_et_gestion

Βαλεοντής, Κ.Ε. & Κριμπάς Π.Γ. (2014). *Νομική γλώσσα, νομική ορολογία. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βηδενμάιερ, Α. (2010). *Ερευνητική ικανότητα: Το μεγάλο μυστικό των μεταφραστών*. Πρακτικά της 2^{ης} Συνάντησης Εργασίας Ελλήνων Μεταφρασεολόγων. Α.Π.Θ. 7-9 Μαΐου. Διαθέσιμο από: <https://www.frl.auth.gr/sites/metafrasi/PDF/Videnmayer.pdf>

Βυζάς, Θ. & Δογορίτη, Ε. (2021). *Η ορολογία του κοροναϊού στα πολύγλωσσα ευρωπαϊκά κείμενα: παραλλαγές και εξέλιξη*. Στο: 13^ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», ΕΛΕΤΟ, Διαδικτυακό, 11–13 Νοεμβρίου 2021. Διαθέσιμο από: https://www.eleto.gr/download/Conferences/13th%20Conference/Papers-and-speakers/13th_22_10_02_Vyzas_Dogoriti_Paper_V04_Teliko.pdf

Ελληνική Δημοκρατία, Υπουργείο Δικαιοσύνης. Αστικός Κώδικας. (1946). Άρθρα 35, 36 & 1711. Διαθέσιμος από: https://ministryofjustice.gr/?page_id=3262

Χαρλαύτη, Ε.Γ. (1999). *Η νομική θέση και προστασία του ανθρώπινου εμβρύου στο αστικό δίκαιο*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Διαθέσιμο από: <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/en/browse/1322606#>

Λεξικά

Γαλάνης, Γ. (Επιμ.). (2020). *Γαλλοελληνικό Λεξικό*. Αθήνα. Πατάκης & Larousse

Καββαθά, Μ., Κανέλλος, Λ. et al. (2020). *ΓΑΛΛΟ-ΕΛΛΗΝΙΚΟ / ΕΛΛΗΝΟ-ΓΑΛΛΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη